

LBRIS

We know
books

Feodor Mihailovici Dostoievski

AMINTIRI DIN CASA MORTILOR

Traducere din limba rusă de
Nicolae Gane

PARTEA ÎNTÂI

INTRODUCERE	7
I. CASA MORTILOR	12
II. PRIMELE IMPRESII	26
III. PRIMELE IMPRESII	42
IV. PRIMELE IMPRESII	57
V. PRIMA LUNĂ	73
VI. PRIMA LUNĂ	87
VII. CUNOȘTINȚE NOI. PETROV	101
VIII. OAMENI NEÎNFRÂNĂȚI. LUKA	113
IX. ISAI FOMICI. BAIA. POVESTEA LUI BAKLUȘIN	120
X. CRĂCIUNUL	135
XI. REPREZENTAȚIA	150

PARTEA A DOUA

I. SPITALUL	171
II. SPITALUL (URMARE)	184
III. URMARE	198
IV. BĂRBATUL AKULINEI (<i>Povestirea unui ocnaș</i>)	215
V. VARA	225
VI. DOBITOACELE DIN TEMNIȚĂ	242
VII. PLÂNGEREA	254
VIII. PRIETENII	272
IX. EVADAREA	286
X. IEȘIREA DIN OCNĂ	300

LBRIS

We know
books

PARTEA ÎNTÂI

CASA MORȚILOR

Temnița noastră se găsea în marginea cetății, lângă valul de centură. Dacă priveai prin crăpăturile gardului împrejmuitor, nădăjduind să răzbești cu ochiul în lumea din afară, nu ți se arătau decât un petic de cer și o movilă înaltă de pământ, acoperită cu scaieți și burșieni, pe al cărei creștet santinelele se plimbau ziua și noaptea înainte și înapoi, în pas măsurat, de-a lungul întăriturii, și fără să vrei te încerca gândul amar că vor trece ani după ani și în scurgerea lor nesfârșită te vei întoarce mereu la câte o crăpătură dintre bârnele cu vârfuri ascuțite și vei vedea aceeași întăritură, aceleași santinele și același petic de cer – nu cerul de deasupra temniței, ci cu totul alt cer, liber și îndepărtat.

Închipuți-vă o curte mare, lungă de două sute de pași și lată de o sută cincizeci, împrejmuită de un gard neregulat, făcut din stâlpi înalți, înfiți adânc în pământ și prinși între ei cu un brâu de grinzi – îngrăditura temniței. Într-o parte a acestui gard e tăiată o poartă mare, bine legată în fiare și veșnic închisă, pe care o păzesc neconținut soldați și care nu se deschide decât atunci când ocazii pornesc la lucru. Dincolo de această poartă e lumină, libertate, acolo trăiesc oamenii liberi. Și gândul îți evocă o lume minunată, neînchipuit de frumoasă, aproape ca dintr-un basm cu zâne. Nu tot astfel se înfățișa lumea dinlăuntru – lumea noastră, cu totul aparte; ea își avea obiceiurile, portul și legile ei ciudate: era o casă în care se târau morți vii, într-o viață cum nimeni nu și-o poate închipui, cu oameni altfel decât ceilalți. Acest colț de lume am de gând să-l descriu.

Când pătrunzi în curtea încăpătoare, dai cu ochii de câteva clădiri. De-o parte și de alta se întind două șiruri de barăci de lemn cu un singur cat, făcute din trunchiuri cioplite: sunt cazarmile ocașilor. Aici stau închiși deținuții, împărțiți în mai multe categorii. În fundul curții se mai vede o clădire – bucătăria, împărțită în două odăi, iar ceva mai departe se află o altă clădire, care

adăpostește sub același acoperiș magazia, pivnița, șopronul și grajdul. La mijloc curtea e goală, ca o piață mică. E locul de adunare pentru apel al ocnașilor așezați pe două rânduri. Apelul se face de trei ori pe zi: dimineața, la prânz și seara, uneori și peste zi, dacă paznicii intră subit la bănuială, ori, nefiind îndeajuns de pricepuți la număr, li se năzare ceva...

Între gard și rândul de case rămâne un spațiu liber, unde unii ocnași, oameni mai ursuzi și mai retrași, obișnuiesc să se plimbe în ceasurile când nu se lucrează, rătăcind din loc în loc, feriți de privirile celorlalți și măcinându-și în singurătate amărăciunea gândurilor. De câte ori îi întâlneam în aceste plimbări ale lor, îmi plăcea să le observ fețele posomorâte, stigmatizate și încercam să ghicesc gândurile ce-i frământă. Așa, de pildă, unul își făcuse o adevărată îndeletnicire din a număra, în timpul plimbărilor, parii gardului. Erau cu totul vreo mie cinci sute; îi număraseră de nu știu câte ori și-i avea în seamă ca într-un inventar.

Fiecare par însemna o zi de trudă în temniță; în fiecare zi scădea de la numărătoare câte un par și în felul acesta avea socoteala exactă a zilelor de muncă silnică ce-i mai rămăneau de făcut până la împlinirea termenului de osândă. Se simțea cu adevărat fericit când ajungea să scadă ultimul par al unei porțiuni din cele șase laturi ale gardului. Avea de așteptat încă mulți ani, dar în temniță ai timp destul ca să te înveți cu răbdarea. Într-o zi mi-a fost dat să văd cum își ia rămas-bun de la frații lui de suferință un ocnaș care-și ispășise pedeapsa și urma să fie pus în libertate. Fusesse osândit la douăzeci de ani de muncă silnică. Unii dintre ocnași își aminteau că-l văzuseră intrând tânăr, nepăsător, nemuncit de gândul crimei ori al pedepsei; acum părăsea temnița un moșneag cu părul alb, cu chipul trist și întunecat. Făcu în tăcere înconjurul celor șase cazărmi, trecu apoi prin fiecare din ele. Intra, se închina în fața icoanei, apoi făcea o adâncă plecăciune înaintea tovarășilor săi întru nenorocire, rugându-i să nu-l pomenească de rău. Îmi amintesc, de asemenea, că într-o seară fu chemat la poarta de intrare un deținut care fusese pe vremuri țaran siberian înstărit. Cu șase luni mai înainte primise vestea că nevasta lui s-a măritat, lucru care-l îndurerase peste măsură. În seara aceea ea venise la temniță și-l chemase ca să-i dea ceva de pomană. Au stat de vorbă câteva minute, au plâns amândoi și s-au despărțit ca să nu se mai întâlnească niciodată. I-am văzut fața când se întorcea în cazarmă. Într-adevăr, aici era o bună școală a răbdării.

Odată cu căderea întinericului, porțile cazărnilor se închideau și nu se mai putea ieși decât a doua zi dimineața, îmi era totdeauna peste măsură de greu să părăsesc curtea pentru a reentra în cazarmă. Închipuți-vă o încăpere lungă, scundă, înăbușitoare, abia luminată de câteva lumânări de seu, în care plutea un miros greu și greșos. Nici acum nu sunt în stare să înțeleg cum de-am putut să rezist acolo zece ani și să supraviețuiesc. Ocupam pe priciul comun din dormitorul nostru trei scânduri: atât era locul de care mă puteam folosi. Pe același prici se înghesuiau treizeci de oameni. Iarna, ușile se închideau foarte devreme; trebuiau să treacă cel puțin patru ore până ce lumea se potolea și toți adormeau. Până atunci însă – zgomot, larmă, hohote de râs, ocări, zornăit de lanțuri, aer greu și înăbușitor, îmbâcsit de fum și exalații pestilențiale, capete rase și chipuri stigmatizate, veșminte zdrențăroase – totul hulit și batjocorit până în ultimul grad... Da, bine a zis cine a zis: să nu-i dea Dumnezeu omului câte poate îndura! – căci omul e o ființă care se obișnuiește cu orice. Asta-i însușirea lui de căpetenie...

Eram cu toții două sute cincizeci de oameni. Numărul acesta rămânea aproape întotdeauna neschimbat. Unii își sfârșeau pedeapsa și plecau, alții mureau; în locul lor veneau noi osândiți. Și ce lume pestriță! Erau în acest amestec tot felul de oameni. Cred că fiecare gubernie, fiecare ținut al Rusiei își avea aici reprezentantul său. Erau și reprezentanți ai altor naționalități, printre care și câțiva munteni din Caucaz. Toată omenirea aceasta era categorisită după gravitatea faptei săvârșite și, deci, după numărul de ani căpătați ca pedeapsă. Îmi închipui, de asemenea, că nu era gen de crimă care să nu fi fost prezent aici. Grosul, categoria de bază a diversității acesteia de întemnițați, îl alcătuiau cei condamnați la ocnă și deportare (la ocnă *tare*, cum ziceau cu multă naivitate deținuții), criminalii de drept comun. Erau criminali lipsiți de toate drepturile civile, izgoniți pentru totdeauna din societate și al căror chip însemnat cu fierul avea să rămână pentru totdeauna ca un stigmat al acestei repudieri. Erau și alții, trimiși la muncă silnică pe termene de la opt până la doisprezece ani și care, după ce își ispășeau pedeapsa, erau repartizați prin volostiile siberiene ca deportați-coloniști. O altă categorie o formau cei din secția militară, care nu erau condamnați și la degradare civilă, rămânând în privința aceasta în situația celor de la unitățile disciplinare ale armatei rusești. Erau trimiși aici pentru termene scurte; după ispășirea pedepsei se întorceau ca soldați la unitățile de infanterie siberiană de unde veniseră. Mulți dintre ei erau aduși curând înapoi pentru alte infracțiuni mai grave, de data aceasta

LIBRIS Web powered by
înăsa nu pentru un timp scurt, ci pentru cel puțin douăzeci de ani. Categoria aceasta se numea „permanentă“. Totuși, osândiții ce făceau parte din ea aveau oarecare drepturi. Mai era apoi o categorie destul de numeroasă, alcătuită din cei mai primejdioși infractori, cei mai mulți proveniți din rândurile armatei, și care se numea „secția specială“. Aici se trimiteau osândiții din toate colțurile Rusiei. Erau priviți pe bună dreptate ca osândiți pe viață, fiindcă nu li se spunea niciodată durata pedepsei pe care o aveau de ispășit. Regulamentul impunea să li se dea de lucru de două și chiar de trei ori mai mult decât celorlalți. Categoria aceasta de criminali era ținută aici provizoriu, până la organizarea în Siberia a unor ocne cu muncă deosebit de grea. „Voi sunteți pe termen“, le ziceau ei celorlalți ocnași, „pe când pe noi ocna ne mănâncă.“ Mai târziu am auzit spunându-se că această secție a fost desființată. A fost desființat, se pare, și regulamentul interior civil, păstrându-se un regim unic de tratament, acela al unităților disciplinare militare. A fost schimbată, fără îndoială, în mod corespunzător și administrația. Descriu aici, prin urmare, stările de fapt dinainte de vreme, stări de mult dispărute în negura timpurilor.

Da, e mult de atunci; acum îmi pare că totul n-a fost decât un coșmar. Mi-aduc aminte clipa când am fost adus în temniță, într-o seară posomorâtă de decembrie. Ocnașii se întorceau de la lucru, pregătindu-se pentru numărătoare. Un subofițer mustăcios mi-a deschis în sfârșit poarta acestei case ciudate, în care aveam să mă chinuiesc atâtea ani, să îndur atâtea încercări, pe care nu mi le-aș fi putut imagina cât de cât dacă nu le-aș fi trăit aievea. Așa, de pildă, mi-aș fi putut oare închipui vreodată chinul groaznic, de neîndurat, de a nu putea rămâne singur măcar o clipă vreme de zece ani? La muncă, dus între paznici; în cazarmă, însoțit cu încă două sute de alți ocnași; niciodată singur, niciodată tu cu tine însuși! De altfel, nu era lucrul cel mai greu cu care trebuia să mă obișnuiesc.

Se aflau aici ucigași ocazionali și ucigași de meserie, tâlhari și șefi de bande tâlhărești, pungași de buzunare și vagabonzi meșteri în a șterpeli bani picați din senin sau de-ale mâncării. Mai erau și unii despre care cu greu ți-ai fi putut da seama ce căutau printre ceilalți, cum de nimeriseră într-un asemenea loc? Și totuși, fiecare își avea povestea lui tulbure și apăsătoare ca o mahnireală după o beție grea. Ocnașii vorbeau foarte puțin de trecutul lor; nu numai că nu le plăcea să și-l povestească, dar căutau, pare-se, nici să nu se mai gândească la ce a fost. Am cunoscut printre colegii mei de lanțuri ucigași atât de veseli și fără grijă, încât ai fi pus ră mâșag că niciodată conștiința nu le fusese

tulburată de vreun gând de remuşcare. Întâlneai însă şi chipuri mohorâte, aproape totdeauna taciturne.

În general, se întâmpla rareori ca vreunul să-şi povestească viaţa şi nici curiozitatea în privinţa asta nu prea era aici la modă, nu intra, ca să zicem aşa, în „obiceiul locului”; numai când şi când vedeai pe careva că începe, neavând ce face, să-şi depeze amintirile în faţa unui vecin care îl asculta cu răceală. Nimeni, la drept vorbind, nu-şi putea uimi vecinul. „Ştim şi noi ceva carte”, spuneau ei ades cu un aer ciudat de superioritate şi mândrie. Mi-aduc aminte că într-o zi un tâlhar, îmbătându-se (deţinuţii găseau posibilitatea uneori să se îmbete şi la ocna), se apucă să povestească felul cum omorâse un copil de cinci ani: îl atrăsese mai întâi cu o jucărie, apoi îl dusesese într-o şură şi îl înjunghiasse acolo. Toată cazarma, care până atunci se veselise de glumele lui, zbieră la el într-un glas şi palavragiul indiscret fu nevoit să tacă; şi nu de indignare s-au răstît la el ocnaşii, ci pentru că *nu trebuia* să vorbească *despre asta*; pentru că nu se obişnuia să se vorbească *despre asta*.

Ar fi cazul să amintim că oamenii aceştia aveau într-adevăr o brumă de învăţătură în sensul cel mai concret al cuvântului. Cel puţin jumătate dintre ei ştiau să scrie şi să citească. În ce alt loc din Rusia, unde poporul rus se adună în mase, s-ar putea desprinde un grup compact de două sute cincizeci de oameni, dintre care jumătate să fie ştiutori de carte? Am auzit mai târziu spunându-se cu multă convingere, pe baza unor date asemănătoare, că ştiinţa de carte tulbură şi zăpăceşte poporul. E o mare greşală: învăţătura e cu totul străină de această criză dureroasă, ale cărei pricini trebuie căutate aiurea, deşi e cazul să recunoaştem că ştiinţa de carte dezvoltă în popor o încredere excesivă în puterile lui. Dar lucrul acesta e departe de a constitui o tară.

Secţiile se deosebeau prin îmbrăcăminte: una avea vestonul jumătate negru, jumătate cenuşiu, şi pantalonii cu un crac negru, iar celălalt cenuşiu. Într-o zi, pe când ne aflam la lucru, o fetiţă care vindea colaci se apropie de ocnaşi, mă privi o vreme, apoi începu să râdă cu hohote: „Vai, ce urât e!” exclamă ea. „N-a fost destulă stofă cenuşie şi stofă neagră nici pe-atâta!” Unii aveau haina în întregime din stofă cenuşie şi numai mânecile negre. Capetele erau, de asemenea, rase în diferite chipuri: unii aveau capul ras pe jumătate de-a lungul craniului, de la frunte spre ceafă, alţii de-a latul, de la o ureche la alta.

Se putea observa numaidecât, de la cea dintâi privire mai atentă, ceva comun ce reunea într-o familie ciudată mulţimea aceasta de oameni atât de diferiţi; până şi indivizii cu personalitatea cea mai pregnantă, mai ieşită din

comun, care fără voia lor se impuneau celorlalți, până și aceștia se străduiau să se adapteze spiritului specific întregii ocnă. În general însă, aş putea spune că, în afară de unele rare excepții de oameni veseli și nepăsători din fire, care tocmai prin aceasta atrăgeau asupra-le disprețul mulțimii, toți deținuții erau ursuzi, invidioși, extrem de vanitoși, lăudăroși, prezumțioși, susceptibili și formalști din cale afară. Capacitatea de a nu te mira de nimic era considerată drept cea mai mare virtute. Toți sufereau de o boală ciudată: îi muncea mereu gândul cum să se comporte și ce anume ținută să adopte față de alții. De multe ori însă atitudinea cea mai arogantă făcea repede loc unei comportări neînchipuit de lașe. Erau totuși printre ei și câțiva oameni cu adevărat de caracter, stăpâni pe faptele lor; aceștia se purtau simplu și modest, fără poză, fără fasoane. Curios însă că și printre oamenii aceștia cu o personalitate într-adevăr puternică, unii sufereau de o vanitate excesivă, aproape bolnăvicioasă. În general, vanitatea, mândria prostească, poza, erau aici pe primul plan. Cea mai mare parte a deținuților erau perversi și ticăloși la culme. Intrigile și bârfelile se țineau lanț: viața în dormitoare era un adevărat infern.

Dar nimeni n-ar fi îndrăznit să se ridice împotriva regulamentului interior și împotriva obiceiurilor înrădăcinate ale temniței: toată lumea se supunea fără crâcnire. Unele firi neînduplecate se plecau mai anevoie, cu prețul unor grele eforturi, pentru ca în cele din urmă să se frângă neapărat. Veneau în temniță și dintre aceia care în libertate își făcuseră de cap, întrecând orice măsură, și care, mânați de o pornire nestăpânită, de o adevărată furie, săvârșiseră crime abominabile, fără să-și dea seama de ce o fac, ca în delir, ca într-un fel de întunecare a minții, de multe ori dintr-o vanitate dusă dincolo de orice limită. Dar toți aceștia erau domoliți pe dată și în scurt timp puși la respect, cu toate că unii dintre ei, înainte de a fi ajuns la ocnă, terorizaseră ținuturi întregi.

Cum se pomeneau între aceste ziduri, osândiții nou-veniți își dădeau numaidecât seama că aici nu aveau pe cine uimi, așa că se domoleau, se resemnau și, pe nesimțite, se adaptau tonului general al cazărmii. Acest ton general se vădea în afișarea unei demnități personale cu totul aparte, care stăpânea pe fiecare deținut, ca și cum calitatea de ocnaș, de osândit i-ar fi conferit fiecăruia un titlu de mare cinste. Niciun semn, oricât de mic, de rușine ori de căință. Se mai putea observa, ce-i drept, și o împăcare exterioară, o atitudine oficială, ca să zicem așa, un fel de resemnare filozofică. „De, suntem niște oameni pierduți“, ziceau ei, „și dacă n-am știut să prețuim libertatea, acum

n-avem încotro: să ne-nșirăm deci spinările pe *ulița verde*¹, să stăm smirnă la numărătoare.“ „N-ai vrut să ascuți de părinți, acum ascultă de tobă!“ „De bine-ți plesnea burduhanul, acuma dă-i cu ciocanul.“ Vorbele acestea erau rostite și repetate deseori în chip de precepte, așa cum ai rosti niște zicale și proverbe obișnuite, dar niciodată în mod serios, ci cu totul desprinse de adâncă lor semnificație concretă. Nu erau decât vorbe goale, fără niciun ecou lăuntric.

E puțin probabil ca vreunul măcar să se fi recunoscut în sinea lui vinovat de o faptă nelegiuită. Să fi încercat numai vreunul din afară să-i reproșeze deținutului nelegiuirile făptuite, să-l ocărască pentru ele (deși nu-i stă rusului în fire să-i scoată ochii unui condamnat, amintindu-i de crima lui), că înjurăturile cu care ar fi ripostat acesta n-ar fi conținut multă vreme. Și ce meșteri mai erau ei toți la înjurat! Înjurăturile lor erau subtile, artistice, fuseseră ridicate la rang de știință; după metoda lor savantă, jignitor era nu atât cuvântul, cât sensul care i se atribuia; accentul umilitor cădea pe tâlcul ascuns al vorbei, pe intenția în sine, pe ideea cuprinsă în înjurătură, ceea ce vădea un rafinament deosebit și era mult, mult mai usturător. Certurile lor nesfârșite contribuiau în și mai mare măsură la desăvârșirea acestei științe. Dat fiind că nu lucrau decât sub amenințări și constrângere, erau cu toții puturoși și, prin urmare, cu timpul ajungeau niște detracați. Cei ce nu fuseseră încă pervertiți mai dinainte se perverteau foarte curând aici în temniță. Întâmplarea îi adunase aici laolaltă și rămâneau cu totul străini unii față de alții.

„Dracul a rupt trei perechi de încălțări până să ne adune la un loc!“ ziceau ei. Intrigile, bârfele, invidia, certurile erau preocuparea lor dintâi în această viață de iad. Nici cea mai dezvățată țafă n-ar fi fost în stare să-și dea într-atâta drumul la gură, cum o făceau unii dintre ucigașii aceștia spurcați la vorbă. Țin să precizez totuși că se găseau printre ei și oameni de caracter, cu o voință neînduplecată, obișnuși în viață să răstoarne munți și să poruncească. Fără să-și dea seama, toți ceilalți arătau față de ei semne de mare respect; la rândul lor, aceștia, cu toate că țineau mult la prestigiul lor, nu căutau să și-l impună nimănui, nu se amestecau în certuri, aveau o purtare plină de demnitate; erau oameni cu judecată și aproape totdeauna supuși și ascultători față de șefi, nu din spirit de disciplină sau dintr-un imbold de conștiinciozitate față de îndatoririle lor, ci printr-un fel de înțelegere tacită cu aceștia, ca o recunoaștere a

¹ Două șiruri de soldați înarmați cu nuiiele verzi printre care trebuiau să treacă ocnașii condamnați la bătaie. Această pedeapsă o îndurau numai cei condamnați și la degradare civică.

IPRIS | We know
books

avantajelor reciproce pe care le-ar avea și unii, și alții de pe urma unei asemenea atitudini. De altfel, față de ei se proceda totdeauna cu multă prudență. Îmi aduc aminte că într-o zi unul dintre deținuții aceștia, un om hotărât și neînfricat, cunoscut șefilor prin pornirile lui de fiară, fu osândit pentru o abatere oarecare la bătaia cu nuiile. Era vară; nu se lucra. Maiorul-ajutor de comandant, șeful direct al temniței, venise la corpul de gardă, care se afla lângă poarta cea mare, ca să asiste personal la aplicarea pedepsei. Acest maior era o piază rea pentru deținuți; băgase atâta frică în ei, încât tremurau înaintea lui. Crud și aspru până la nesimțire, „se dădea la oameni ca o fiară“, cum spuneau ei. Se temeau mai cu seamă de privirea lui ascuțită și pătrunzătoare ca de râs, căreia era cu neputință să-i scape ceva. Vedeau, ca să zicem așa, fără să privească. Chiar din clipa când pășea în incinta temniței știa ce se petrece la celălalt capăt al curții. Ocnașii îi ziceau „ochilă-scormonită“. Avea însă un sistem greșit și un fel de a se purta ce părea de-a dreptul o nesăbuiință, căci prin faptele sale de o răutate feroce nu făcea altceva decât să întărească niște oameni și așa îndeajuns de înrăiți și gata de orice; și dacă n-ar fi fost comandantul om de omenie și cu scaun la cap, care mai domolea din când în când zelul sălbatic al maiorului, acesta ar fi pricinuit, desigur, mari nenorociri prin administrația sa nesăbuită. Nu înțeleg cum de-a reușit totuși să scape teafăr de acolo și să treacă în retragere sănătos și nevătămat, nu-i vorbă, după ce încăpuse mai întâi pe mâinile organelor judiciare.

Când se pomeni chemat, deținutul îngălbeni. În alte prilejuri de acest fel, se culca supus și tăcut la pământ, își primea fără a crâcni pedeapsa, după care se ridica de jos, se scutura ca un câine tăvălit, îndurând necazul cu o resemnare demnă de un filozof. De altfel, cu el se proceda, pare-se, întotdeauna cu multă prudență. De astă dată însă, nu se știe de ce, el se socotea nevinovat. Îngălbeni și, profitând de neatenția escortei, ascunse în mânecă un cuțit de cizmărie. Era cu desăvârșire interzis deținuților să aibă la ei cuțite și orice scule ascuțite. De aceea se făceau pe nepusă masă percheziții dese, severe și minuțioase, urmate de pedepse aspre în caz de abateri; întrucât e însă foarte greu să găsești la hoț un lucru pe care el a hotărât să-l dosească cu tot dinadinsul, iar pe de altă parte cuțitele și sculele fiind absolut indispensabile deținuților, ele nu dispăreau niciodată din temniță; dacă erau totuși găsite și confiscate cu ocazia perchezițiilor, ocnașii își procurau imediat altele în loc. Toți deținuții se repeziră la gard și, cu inima strânsă, priveau prin crăpăturile dintre bârne. Știau că de astă dată Petrov nu se va lăsa bătut, ceea ce însemna sfârșitul maiorului.

Dar întâmplarea a vrut ca în clipa hotărâtoare maiorul să se urce în trăsură și să plece, încredințând comanda execuției unui alt ofițer. „Dumnezeu l-a avut în pază!” spuneau mai târziu ocnașii. În ce-l privește pe Petrov, își îndură pedeapsa cu calmu-i obișnuit: cum plecase maiorul, mânia i se stinsese. Până la un anumit punct, deținutul e supus și ascultător, dar resemnarea lui are margini, peste care nu e bine să se treacă. Și fiindcă veni vorba: nimic nu e mai ciudat ca vârtejul acestor izbucniri de furie și nesupunere. Adeseori, un om rabdă în tăcere ani de-a rândul, îndură resemnat cele mai crunte pedepse, dar deodată îl vezi răbufnind dintr-o nimica toată, pentru te miri ce lucru neînsemnat, încât rămâi uluit și te întrebi de mai e în toate mințile; căci ceea ce face el atunci pare de-a dreptul o nebunie.

Am spus mai înainte că timp de mai mulți ani n-am observat la oamenii aceștia nici cel mai mic semn de căință, nici cea mai mică frământare sau părere de rău pentru crima săvârșită și că cea mai mare parte din ocnași se credeau în sinea lor îndreptățiți în totul pentru faptele lor. E o realitate. Firește, mândria prostească, pildele rele, lăudăroșenia și o falsă rușine erau atâtea cauze care contribuiau la acest lucru. Pe de altă parte, cine s-ar încumeta să afirme cu cugetul curat că a pătruns adâncurile acestor inimi pornite spre rău și că a reușit să descopere ce zace în ele ferit de toată lumea? Pare cu neputință ca în decursul atâtor ani să nu mi se fi oferit un prilej oarecare de a surprinde măcar un singur semn de frământare, de regret sau de suferință morală. Și totuși, așa este: n-am văzut nimic asemănător, dar absolut nimic. Da, e foarte greu, pare-se, să înțelegi o faptă criminală, judecând-o numai din anumite puncte de vedere, pe baza unei concepții prestabilite, căci filozofia unei asemenea fapte e cu mult mai dificilă decât s-ar crede. E limpede însă că nici temnițele, nici ocnele, nici sistemul muncii silnice nu-l corijează pe criminal; aceste pedepse nu pot decât să-l facă să sufere, ferind societatea de relele pe care le-ar mai putea încă săvârși. Temnița și munca silnică cea mai grea nu fac decât să dezvolte în sufletele acestor oameni o ură profundă, setea de bucurii oprite și o groaznică nepăsare față de tot ce se petrece în jurul lor. Pe de altă parte, sunt convins că și faimosul regim celular nu atinge decât un scop aparent și iluzoriu. El stoarce din criminal toată puterea și energia, îi zdruncină și-i vlăguiește sufletul, sădind în el spaima, pentru ca apoi să înfățișeze societății o mumie morală, un semidement în chip de model de îndreptare și căință. Ucigașul răsculat împotriva societății o urăște, desigur; el se crede în dreptul lui s-o facă și să considere societatea singura vinovată. Pe de altă

parte, prin pedeapsa îndurată, el se considera despovărat, curățit de păcat, ca să zicem așa, cu datoria plătită față de societate. Dar lucrurile ar mai putea fi privite și din alte puncte de vedere, care să ducă aproape la o totală absolvire a criminalului de orice vină. Și totuși, există infracțiuni care, indiferent de aceste puncte de vedere atât de deosebite, lucru care nu va putea fi contestat de nimeni, oricând și oriunde, rămân sub orice legislație tot nelegiuiri și vor fi privite ca atare cât timp omul va fi încă om. Numai în temniță mi-a fost dat să aud povestindu-se cu un nestăpânit hohot de râs copilăresc faptele cele mai groaznice și cele mai monstruoase, crimele cele mai înfricoșătoare. N-am să-l uit niciodată pe un paricid, fost nobil și slujbaș. Pentru tatăl lui fusese o adevărată nenorocire: un fiu risipitor, în adevăratul înțeles al cuvântului. Dusese o viață destrăbălată, se înglodase în datorii. Bătrânul încercase să-l cumințească, ferindu-l din calea pierzaniei. El însă, știind că tatăl său are casă și o moșioară și socotind că are și bani ascunși, și-a ucis părintele, ca să intre mai repede în stăpânirea drepturilor de moștenire. Crima a fost descoperită abia peste o lună. În acest timp, ucigașul, care avusese de altfel grijă să anunțe poliția că tatăl său a dispărut, își petrecea vremea într-o neîntreruptă beție și desfrânare. La urmă, pe când el lipsea de acasă, poliția a găsit cadavrul bătrânului în șanțul de scurgere acoperit cu scânduri, care străbătea curtea. Capul alb era despărțit de trup și pus alături, pe-o pernă. Nici până în ultimul moment ucigașul nu mărturisise nimic în fața judecății. Condamnat la douăzeci de ani de muncă silnică, cu pierderea gradelor civile și a titlului nobiliar, fu trimis la ocnă în Siberia. Tot timpul cât am stat aici în aceeași cazarmă nu l-am văzut decât vesel și bine dispus. Era omul cel mai zăpăcit, mai ușuratic și mai nechibzuit din câți am întâlnit în viața mea, cu toate că nu era deloc prost. N-am văzut la el niciodată cine știe ce semne de cruzime bestială. Ceilalți ocași îl disprețuiau, nu pentru fapta pe care o săvârșise și de care nu se vorbea niciodată, ci fiindcă era un zăpăcit și nu știa cum să se poarte.

Paricidul acesta avea nesimțirea să pomenească uneori de tatăl lui. Într-o zi, laudându-se cu constituția lui robustă, îmi povesti că e ceva ereditar și că tot neamul lui se bucura de o sănătate excelentă și adăugă: „Uite, *tatăl meu*, de pildă, până în clipa morții n-a fost niciodată bolnav.“ O nesimțire atât de sălbatică mi se părea cu neputință de conceput. E ceva cu totul anormal, vreo deficiență constituțională, o monstruozitate fizică și morală necunoscută încă de știință și nu pur și simplu o crimă în accepțiunea obișnuită a cuvântului. Ideea unei asemenea crime mi se părea atât de absurdă, încât nu-mi venea să